

EDİGE

Geçmişte Toktamış (Toktamış) adında bir han yaşamış(tı). O, öfkeli bir han idi. Onun Kuvkanat³⁰ adında, iyi bir kuşu vardı. Bu kuşa yedi kişi bakardı; biri ona yem verir, diğeri ise kötülük yapmasın diyerek yem vereni gözlerdi. Kuşbazların arasından kuşa yem veren kişi bir gün ölüverir. Bunun üzerine Toktamış Han, ölen kuşbazın yerine Nogayların arasından birisini bulmalarını adamlarına emreder. Bulunacak kişinin de kuşuna iyi bakacak biri olmasını ister.

Han, üç tarafa üç kişi gönderir; fakat üçü de onun istediği gibi birini bulamaz. Toktamış Han: "Nogaylarda insan mı kalmadı?" diye sorduğunda gönderdiği adamlarından biri şöyle cevap verir: "Kuttıkiya adında bir çocuk var. İssiz yerde, tek başına yaşıyor. Malk mülk adına, akraba adına hiçbir şeyi ve hiç kimsesi yoktur. Kendisi bir han oğlu olduğu için ona kuşa bakıp bakmayacağını sormaya çekindik. Toktamış Han: "Gidin, söyleyin!" diyerek onları tekrar yollar. Adamları gelip Kuttıkiya'ya söylerler. Kuttıkiya: "Yalnız yaşamam, yoksul oluşumdandır. Kuşumuzu besle, kuşbaz ol diyorsunuz... Başka çarem mi var?... Gücüm yettiği kadar bakar beslerim kuşunuzu. Sizin arkanızdan ben de (sizin oraya) göç ederim; gelip yerleşirim" der. Toktamış Han'ın adamları dönerler ve Kuttıkiya'nın sözlerini hükümdarlarına naklederler. Toktamış Han: "Ne de olsa bir hanın oğludur. Kuşbazların oturduğu mekânı temizleyiniz; gelip oraya yerleşsin" der.

Toktamış Han kuşunu dışarda, bir kavak ağacının dalları arasındaki yuvada besleyip bu yuvada yumurtlatırdı. Kuttıkiya, oturduğu yerden göç eder ve gelip tam da o kavak ağacının hemen dibine yerleşir; hanın hazırlattığı kuşbaz evine gitmez.

O zamanlar Satemir adında bir Kalmuk vardı. Satemir, Kuttıkiya'nın babası Parpariya ile dost idi. Kuttıkiya'nın, Kuvkanat kuşun yanına gelip yerleştiğini öğrenince, yaşlı bir kadını ona gönderir ve "Kuşun yavrularından birini bana versin" dedirir. Kuttıkiya, onu kimseye göstermez; kadının aracılığıyla kuş yavrusunu göndermek için (kuşa yem vermeye gittiğinde diğer kuşbazlar kötülük yapmasın diyerek onun üzerine arar öyle gönderirlerdi) telpeğinin³¹ içine yerleştirdiği tavuk yumurtasıyla Kuvkanat'ın yumurtasını değiştirir. Kuttıkiya, yumurtayı getirir ve Satemir'e ulaştırması için gizlice yaşlı kadına verir. Telpeğin tepesi, işte bundan dolayı çukur kalmıştır.

Toktamış Han'ın çeşitli ülkelere gönderdiği casusları vardı. Günlerden bir gün Satemir'in ülkesine giden casuslardan biri, orada Kuvkanat'ı görür ve gelip Toktamış Han'a söyler. O zaman Toktamış Han: "Hay, kahrolasica, Satemir Han Parpariya'nın dostu idi. Ona kuşu, şu Kuttıkiya vermiş olmalı. Gidin, Kuttıkiya'yı buraya çağırın" der. Toktamış Han'ın elmas kılıcı, her zaman onun oturduğu yatağın altında bulunurdu. O, Kuttıkiya içeriye girer girmez, hiçbir şey söylemeden kafasını keserir. Sonra da Kuttıkiya'nın eşinin hamile olup olmadığını öğrenmeleri için adamlarını onun evine yollar. Gidenler geri döner ve kadının hamile olduğunu bildirirler. Toktamış, o kadını gözlemekle ve doğurduğu zaman, ister erkek, ister kız çocuğu olsun alıp kendisine getirmekle iki kişiyi görevlendirir. Bu iki bekçi, kadının doğuracağı zamanı beklemeye başlar. O zamanlar evin yanındaki bir evde düğün oluyormuş. Düğün evinin kara köpeği de hamileymiş. Kuttıkiya'nın eşinin doğum sancıları başladığında hanın görevlendirdiği iki bekçi, bu düğündeymişler. (Bu sırada) Kuttıkiya'nın eşi, doğurur ve adamlarından birine bebeği verip Jilkıbay'ın evinin yanına bırakma-

30 Kuvkanat: Hızlı uçan.

31 Telpek: Tepesi sivri başlık; külah.

sını söyler. Kendisi de düğün yapmakta olan komşusunun kara ala köpeğinin eniğini getirip ayak tarafına koyar. Olanları o iki bekçi hiç fark etmez.

İki bekçi, kadının yanındaki köpek eniğini getirip Toktamış'a teslim eder. (Eniği gören) Toktamış: "Allah'ın kudretidir" demekle yetinir. Bir gün Jilkıbay, evinden çıkıp bakınca, dışarda bir bebeğin ağladığını görür. Bebeği evine getirip bakınca, erkek çocuk olduğunu anlar ve eşine gelip (şöyle) der: "Bu bebeği emzirip kendi çocuğunla birlikte büyüt. Bu bebeği bize Allah verdi. Bu elden³² gelmiş bir çocuktur; onun için adını "Edige" koyalım"

Toktamış Han'ın ülke ülke gezen bir casusu vardı. O casus, bir gün dışarda oynamakta olan Edige'yi görüp Toktamış'a haber verir. Casus, hana: "Ben Jilkıbay'ın evinde bir çocuk gördüm. Öyle bir oğlan çocuğu Jilkıbay'ın soyunda sopunda hiç (böyle biri) olmamıştır. Kürek kemikleri kapak kadar, alını tokmak kadar³³, boynu kırık³⁴ kadar, gözleri yanan ateş gibi parıldayan bir çocuk" O zaman Toktamış: "Git, Jilkıbay'ın o oğlunu buraya getir" der. Oğlunu götürmeye hanın adamı geldiğinde Jilkıbay, eşine bakıp (şöyle) söyler:

- 1 "On beş yaşında benimle evlenen,
İnce belindeki kuşağı çözülen,
Edeple, saygıyla konuşan,
Nazlı, zarif hareket eden, (ey yârim)
- 5 Çocuğunu getirsin diyerek
Toktamış Han göndermiş bir haber,
O handa artık hayır kalmamıştır,
Sözümü benim dinlersen, ey hanım,
Edige bir han oğludur,
- 10 Edige'yi vermeyelim,
O hanın yüzünü hiç görmeyelim,
Kendi çocuğumuz ne yapabilir,
Bir tek mal mülke sahip çıkabilir.
Hayatta olursa Edige
- 15 Düşmana hücum edip intikam alır.
Edige'yi kaybedersek eğer,
Han soyu tükenenecektir.
Dinlersen sözümü, yârim,
Edige'yi vermeyip alıkoyalım,
- 20 (Yerine) kendi çocuğumuzu verelim"
O zaman hanımı üzülüp ağlar,
"Ölüme gidecek" deyince
Biricik yavrusu,
Ağlamayıp nasıl dayanır?
- 25 "Ey, asil yârim,
Öğrendim dünyanın vefasızlığını,
Zalim Toktamış'ın,

³² Halkımızdan, yurdumuzdan.

³³ Şokpak (veya "tokpak"): Halı dokumada kullanılan âlet; tara. Mec. Kocaman.

³⁴ Kırık: Atları yakalamada kullanılan bir âlet, ucunda ipten tuzağı bulunan, uzun bir sırık.

Başımıza bir dert sardığını,
Vereceğim diyorsan ver,
30 Buna üzülmek olur mu,
Atlardan seçip yorga ata bindirir misin,
Ona kaftanlardan seçip ipek kaftan giydirir misin,
Ben hasretimi gidereyim,
Bir saat sevip oğlumu okşayayım,
35 Toktamış gibi bir zalime
Giderse çocuk geri dönmek yok,
Bize onu bir daha canlı görmek yok"
Diyerek hıçkırır hıçkırır ağlar,
Ağlamayıp nasıl dayanır?
40 Şimdiden tutuşan hasretini bastırmak için,
Hanımı bir saat oğlunu sevip okşar.
Göğsünü ihtiyar kadın açar,
Kalbim yandı kavruldu diyerek
Bağrına oğlunu bastırır.
45 Yanaklarından öper ağlayarak,
Gözlerinden yaşlar boşalarak,
İhtiyar ana öylece kalakaldı,
Çocuk ise bindi atına,
Çocuğunu alıp yanına,
50 Toktamış Han'ın evine,
Gelip Jilkıbay girer.
Çekti çıkardı Toktamış,
Yatak altında yatan kılıcı,
İndiriverdi hızla kafasına,
55 Baş yuvarlandı düştü
Jilkıbay'ın yanına.
Eteğine bu koyup,
Oğlunun kesilmiş başını,
Sel gibi akıttı Jilkıbay,
60 Orada gözyaşlarını.
O zaman Jilkıbay,
Toktamış'a söyledi:
"Ey, Toktamış, Toktamış,
Allah alsın senin başını,
65 Kısaltsın senin yaşını .
Sarayın sahipsiz kalsın,
Hanımınız ile çocuğunuz,
İkisi de dul, yetim kalsın.
Sahipsiz kalsın şehriniz,
70 Benim gibi ah u zar edip,
Yaşlar yıkayıp sakalınızı, ağlayınız"
O zaman Jilkıbay oğlunun cansız bedenini kucağına alıp ağlayarak çıkar gider.

- 72 Kucağına alıp oğlunu,
Jilkıbay evine gider.
Ata da binmeyip üzüntüden,
75 Evine doğru yayan ilerler.
Geldi yanına hanımı,
Dökerek göz yaşı.
Tuttu öylece durdu Jilkıbay,
Bırakmayıp yere kesilmiş başı.
80 O zaman ihtiyar ana söyledi,
Söylediğinde ne dedi?
"Ey, Jilkıbay, Jilkıbay,
Aklın varsa eğer, ağlama,
Ağlamakla olur mu?
85 Ölen tekrar kalkar mı?
Toktamış dediğini yapar mı?
Ne kadar ağlayarak söylesen de,
Dirilmez öldükten sonra,
Toktamış niçin sağ göndersin,
90 Belli (bellemiş) düşmanını gördükten sonra.
Öldüğüne üzülme,
O üzüntünden bir fayda yok,
Ölüm karşısında bir çare yok,
Biricik evlâdı ölüp ah u zar eden
95 Bizim gibi zavallılar nerede yok?
Ne kadar söylesen de gelmez,
Artık geri dönüp çocuk da.
Hiç yaş damlamasın gözlerinden,
Ağlama boşuna çocuk için.
100 Kendin götürmüştün,
Öldürsün diye o belâliya.
Tevekkül et de yaşamaya devam et,
Hak'ın işini kabul et.
Şu biricik oğlunu da
105 Yerleştirip mekânına,
Tevekkül edip yaşa"
Jilkıbay gözleriyle görür,
Biricik oğlunu,
Nihayet toprağa gömer.
110 Dönüp memleketine gelince,
Uykusunu dahi bölmeden,
Edige'ye bakıp, büyütür.
"Kurbanın olduğum, Edige,
Yavrum, kaldır başını,
115 Kalkıp ye aşını.
Ne zaman durduracağım,
Bu göz yaşlarını?"

- Bu evde kim kaldı,
Yaşını başını almış, kurumuş,
120 Benim gibi ihtiyar kaldı.
Başımıza şu belâ gelip.
Yavrum, kalksana, Edige,
Ben oturuyorum yanında,
Asil doğmuş yiğidim,
125 Sahipsiz şu mal mülk kaldı.
Bedduaya uğrayıp ak otağ,
Sahipsiz yetim kaldı.
Bu otağın içinde,
Evlâtsiz iki ihtiyar kaldı.
130 Kim sahip çıkacak,
Sahipsiz kalan mal mülke?"

O zaman Edige kalkıp, Jılkıbay'ın elinden tuttuğu gibi yürümeye başlar.

- 132 "Baba, gelsene bu tarafa" ,
Dedi çıkınca dışarıya.

"Baba, siz malım mülküm sahipsiz kaldı diyorsunuz. Ben senin oğlun değil miydim? Ben hayattayken niçin sahipsiz kaldı diyorsunuz?" O zaman Jılkıbay derin bir üzüntüyle şöyle dedi:

143

- 134 "Büyük deden kim, söyleyeyim,
Alataylı Anşıbay.
Anşıbay'ın vardı iki eşi,
Üstündü akıllı.
O da yalnız büyümüş insandı.
Yoktu yakını, akrabası.
140 İki eşinden, yavrum,
İki oğlu dünyaya geldi.
Baba Tükti Şaştı Aziz,
İkisi de oğul, iki çocuk doğdu.
Birinden onların çocuk olmadı,
145 Diğerinden olan çocuk
Parpariya adında bir oğlandı.
Parpariya'nın, yavrum,
Kuttıkiya adında oğlu oldu.
O Kuttıkiya'ya baksan,
150 Yoksuldu o, birşeyi yoktu.
Hanlığını kaybedip,
Oturuyordu tek ev olup(yalnız başına)
Kuvkanat kuşa bakıyordu,
Kuşun bakıcı kuşbazı ölünce,
155 Kuvkanat'ın yanına
Yerleştirdiler baban Kuttıkiya'yı,
O zamanlar sen,
Ana karnındaki bebektin.

- 160 Kuvkanat'ın bakıcı kuşbazı iken,
Kalmuk'un hanı Satemir,
Yollamış bir kadın ihtiyar.
(Satemir) Parpariya'nın dostu idi,
"Baktığı Kuvkanat ise onun,
Yavrularından birini versin" , diyerek
- 165 Bu yaşlı kadını gönderdi,
Kuşun yavrusunu getirmesi için.

O zamanlar Kuvkanat'a aynı zamanda yedi kuşbaz bakardı. Kuttikiya, tepesi sıvırı başlığın içine tavuk yumurtası koymuş, onu kimseye göstermeden götürmüş (ve Kuvkanat'ın yumurtasıyla değiştirmiş). Kuvkanat'ın bir yumurtasını o yedi kuşbaza belli etmeden çıkarmış ve Satemir'e götürmesi için yaşlı kadına vermiş.

O zamanlar Toktamış Han'ın bir casusu vardı. O casus ülke ülke dolaşırken, Satemir'in evindeki Kuvkanat'ı görür. Gelip Toktamış Han'a Satemir'in evinde Kuvkanat kuşu gördüğünü söyler. Bunun üzerine Toktamış Han: "Hayallah, Parpariya Satemir'in dostu idi. Ona Kuttikiya vermiş olmalı" diyerek anında Kuttikiya'yı yanına çağırıp başını keser. Bundan sonra Kuttikiya'nın evine, onun eşini gözlemeleri ve oğlan ya da kız doğuracak olursa bebeğini alıp getirmeleri için iki adamını yollar.

O günlerde Kuttikiya'nın evinin yanındaki bir evde düğün olur. Bu düğünün yapıldığı evin köpeği de gebe imiş. Toktamış Han'ın kadının başına diktığı bekçileri yan evdeki düğüne gittikleri zaman kadının da doğum sancıları başlamış ve çocuğunu doğurmuş. O zaman düğün evinin köpeği de yavrulamış. Kuttikiya'nın eşi, çocuğunu doğurur doğurmaz iki bekçiye göstermeden yanındaki adamına: "Jilkıbay'ın evinin yanına bırak" diyerek bebeğini vermiş. Kendisi de bahsettiğim köpeğin yavrularını getirip, yanına yatırmış. İşte, seni dışarda bulup eve getirmiştik ve elden geldi diyerek adını Edige koymuştuk. Seni kendi oğlumuzla birlikte emzirdik, büyüttük. Sonra, bir gün Toktamış'ın bir casusu seni dışarda aşık oynarken görmüş ve gidip Toktamış Han'a anlatmış. Toktamış Han da: "Getirin" diyerek adamlarını gönderdi. O zaman ben han oğlu olduğun için, ölürsen han soyunun tükeneceğini düşünerek senin ölümüne kıyamadım ve senin yerine biricik oğlumu verdim. Toktamış Han da onu öldürdü. Onun yerinde şimdi sen kaldın.

- 167 Sahip çıksın avama diyerek,
Toktamış gibi zalimin
İşte böyle belâsına uğradım"

O zaman Edige, Jilkıbay'a: "Zenginim diyorsun, haydi getir yilkını göreyim" der. Yılkı sürüsündeki atlar toplu olarak geldiği zaman Edige, Jilkıbay'a: "Bunların arasında binmeye yarayan at yok. Bana başka at bulunuz" der. O günlerde yoksul bir kişinin karşılığında iki atla değiştirmeyi düşündüğü bir alaca atı varmış. Jilkıbay, iki at verip o alaca atı alır ve Edige'ye verir. Edige: "Bu at bana yarar" diyerek hemen alaca ata biner.

O zamanlarda Toktamış Han'ın her gün akşam serinliğinde ava çıkmayı ve av dönüşünde de Toktamış'ın bağına inip dinlenmeyi âdet edinmiş kirk neferi varmış. Edige de hanın kirk neferiyle birlikte ava çıkar, av dönüşünde de Toktamış'ın bağına iner dinlenirmiş. Bu kirk neferden birinin adı Angısın idi. Edige ile Angısın kucaklaşıp, aralarında ahîrete kadar dost olmaya söz verip arkadaş olurlar. Hanın bu neferleri öğlenleri oturur, şarap içerlermiş. Bir gün Angısın, Edige'yi şarap içmeye davet eder. Edige: "Hep

ıyorsunuz; içmeye devam edin" der ve içmeye gitmez. Kırk kişi şaraplarını içip gittikten sonra Toktamış Han, yanına hanımı gelip oturmak üzereyken içeriye Edige'nin girip: "Selamünaleyküm!" demesiyle birden ürperir. Sonra hanımı evine gelip kara ineği sağır ve sütünden yoğurt yapar. Bir tase doldurup mayaladığı yoğurdun üzerine bir kaşık saplar, üzerine bir güzel işer ve yanındaki adamına: "Şu yoğurdu götürüp, en son kalan yiğide ver" der. Edige, yoğurdu alır, içindeki kaşığıyla dörde böler ve tam ortasından alıp yer. Yoğurdu bitirdikten sonra, onu getiren kişiye şöyle söyler: "Şu tase sahibine geri götür. Ona " Yoğurdu lezzetli, kokusu eskimiş de" der. (Kadın) o zaman (şöyle) düşünür: "Hayallah, devrilesice, bu sözü, benden büyüktür, dengim değildir demesidir! Yoğurdu dörde bölmesi, yurdunun şu köşesinden girip, öbür köşesinden çıkacağı demesidir! Ortasından oya oya yemesi, han sarayını yıkacağı demesi ya!" Sonra, Toktamış Han tekrar gelip oturduğunda, hanımı da gidip yanına oturur. O, Toktamış Han'a: "Siz, galiba, şu son gelen yiğitten korkuyorsunuz" der. Toktamış Han: "Babana lânet olası! Kadın düşmandır dedikleri doğru ya. Dünyanın her tarafındaki hanların tamamı, bana baş eğip hürmet göstermeden geçip gitmez. Şimdi, sen, benim hizmetçilerimden korktuğumu mu söylemek istiyorsun?" diyerek kadını ölesiye döver. Kadın, oradan ayrıldıktan sonra evine gelir. Büyükçe bir iğne (çuvaldız) alır. Onu ustaya götürüp iyice törpüleyip sivrileştirmesini söyler. Usta dediğini yapar.

Edige'nin geleceği vakit yaklaştığı zaman kadın, bu iğneyi alır ve Toktamış Han'ın yanına gelip oturur. İğneyi, Toktamış'ın giysisinin altındaki yatağa saplar, kendisi de yanına eteğini toplayıp oturur. Edige gelip: "Selamünaleyküm!" dediği zaman Toktamış Han ürperir, iğne de çat eder. Edige gittikten sonra Toktamış Han'a hanımı: "Korktun mu, korkmadın mı? Şu iğneye baksana?" der. Toktamış Han, artık korktuğunu anlar.

Toktamış Han'ın Sıpira Jırav adında bir ozanı ve Kenes oğlu Kenjanbay adında bir adamı vardı. Toktamış, Edige hariç, bütün adamlarını toplayıp meşveret yapar. Adamlarına Edige'yi öldürmek istediğini söyler ve onu nasıl öldürebileceklerini onlara danışır. Janbay adındaki bey şöyle der: "Yirmi otağ kurdur ve büyük bir şölen yap. Şöleninde de Edige'ye yemek dağıttır. Edige yemek dağıtırken, tabakları hangi otağın sofrasına getirirse o otağın içindekilerin hepsi elleriyle birer avuç yemek yedirsin³⁵. Sonra kımız geldiği zaman, kımızın sarkıtını³⁶ da Edige'ye içirsin herkes. En sondaki otağa da Sıpira Jırav'ı oturt. Sıpira Jırav da yanına geldiği zaman Edige'ye şöyle sorsun: "Ben seni tanımıyorum. Kimin oğlusun?" Edige, eğer yiğit ise, korkmadan babasının, dedesinin kim olduğunu söyler. Korkarsa, söylemez. Çekinmeden herşeyi söyleyecek olursa, onu hemen öldürmek gerek. Korkup söylemediğinde ise, öldürülme de olur, ondan bir zarar gelmez. Bunun için Sıpira Jırav'ın oturacağı otağ kapısının iki tarafına, ellerine iki bıçak verip iki adam koymalı ki, Edige kapıdan çıkmak istediği zaman karnını yarıp öldürsünler"

³⁵ Sofra başında bir kimsenin elleriyle, avuç içini doldurarak yanındaki kişiye veya uygun gördüğü birine yemek yedirmesi, ona büyük bir saygı beslediğini, sayıp sevdiğini gösterir. Bu geleneğe Kazaklar arasında "asat-" (aşatmak) denilir.

³⁶ Sarkıt: Yemekten veya içecekten arta kalan kısım. Buradaki "kımızın sarkıtını" (bir miktar içildikten sonra kımızdan geriye kalan) içirme de bir gelenektir. Yaşça büyük, mevkice saygın kişiler, gençlere veya kendinden daha alt mevkideki kişilere içtiği kımızdan geriye kalanı, "sarkıtı" verir ve böylece ona duyduğu saygıyı veya tanıdığı önceliği göstermiş olurdu. "Sarkıtını vermek", bir taraftan "benim gibi ol" dileğinin, diğer taraftan da "sarkıtı içmek ya da yemek" sarkıtı veren kişi gibi olma arzusunun bir ifadesi idi.

Toktamış Han, Janbay Bey'in bu sözlerini makul buldu ve yirmi otağ kurup büyük bir şölen yaptı. Bu şölenin yapılmasından önce, onun hazırlıkları ile ilgili meşveret sırasında, Angısın da oradaydı. Angısın, herşeyi öğrenip, gelip Edige'ye şöyle der: "Çok ilginç bir şey oldu. Çabuk evine git, semiz ve güçlü bir deveni kes. Onun boyun derisini olduğu gibi, tulum olarak al. Derinin bir ucunu sağlamca diktir. İki köşesine de ip bağla. İplerin birinin ucunu iç şalvarının (donunun) bağına, diğer ipin ucunu da boynuna bağla. Boğazının altındaki kısmın ağzı açık olsun, yani küçük heybe kadar olsun. Karnın da kabak kadar olsun"

Edige deve karnından yapılmış torbayı üzerine bağlayıp yemek dağıtmaya çıkar. Otağlarda oturanların herbiri, ikram edeceğim diyerek elleriyle et (yemek) sunduğu zaman etleri ağızına almaz, kimseye belli etmeden kıyafetinin altındaki deri torbaya atıverir. Nihayet en sonda duran otağa yemek getirir. Sıra Jırav, bu otağdadır. O sırada Angısın da şölene gelen yiğitlerin atlarındaki üzengilerin sağ tarafını, ayağını attıklarında kopuverecek şekilde keser. Edige, sonuncu otağa geldiği zaman Sırpa Jırav ona sorar:

- 170 "Yaşını başını almış ihtiyarınız,
Bizler büyükleriniz sizin.
Yemek dağıtan, delikanlı,
Adın nedir, hangi soydansın,
Tanıyamadım seni ben,
175 Birine de benzetiyorum" dedi.
Edige de şöyle cevap verir:
"Dedemin adını soruyorsan,
Söyleyeyim, Alataylı Anşıbay'dır.
Baba Tükti Şaştı Aziz,
180 Anşıbay'ın oğludur.
Şaştı Aziz'in oğlu
Parpariya sultan, bir handı.
Öz babamı soruyorsan,
Söyleyeyim, Kuttıkıya Bey idi.
Benim adımsa Edige!"

149

Edige bunları söylerken, Angısın atıyla koşturarak gelip otağ kapısının önünde atının üstünde Edige'ye konuşmaya başlar:

- 186 "Benim adım Angısın,
Anla sonunu sözümün.
Ey, Edige yiğidim,
Ecel tez geldi dayandı kapıya,
190 Alaca atını getirdim,
Vakti geldiğinde üzerine saldırmaya,
Ak elmastan iki bıçağı saplamaya,
Hazır duruyorlar.
Tevekkül, işiydi Hak'ın,
195 Canını kurtarmak için,
Durma, yiğidim, artık sen,
Hazırladım ben,
Çabuk çık da gel!"

Bunun üzerine Edige evden çıkmak için koşmaya başladığında kapının iki

tarafında duran iki kişi, Edige'ye bıçaklarını sapladıklarında, ikram sırasında yemeyip koynuna attığı etler saçılır. O zaman:

- 199 Karnını yarıdık parçaladık diyerek,
Öldürdük onu diyerek,
Kapı kenarlarındaki iki adam gerisin geri gider.
202 Atlarına binerler,
Angısın ile Edige.
Şehirden çıkıp giderler.

Edige ile Angısın kaçtıkları zaman onları kovalamak isteyenler, sağ üzen-
gileri kopuverdiği için kovalayamazlar. Bunun üzerine Toktamış Han, Sıpira Jırav
ile Janbay Bey'i yanına çağırır ve onlara: "Ne yapıp edip Edige'yi yakalayın ve ba-
na getirin" der. Sıpira Jırav ile Janbay Bey, Edige'ye gelirler ve derler:

- 205 "Edige sultan, bir yiğitsin sen,
Peşinden geldim ben.
Dursana biraz, bahadır sen.
Zalim Toktamış'ı,
Tahtından indirelim.
210 Zalim Toktamış'ın
Başını keselim.
Böylece onu yok edelim.
Yerine sizi tahta çıkaralım.
Döner misin, haydi, şehre,
215 Gitme, (yaban) bozkıra.
Nice şey görmüş dedenim,
Öfkeni bu sefer için, Edige,
Unutup, affetmeni dileyerek geldim.
Geri dön, bizimle gel,
220 Yaşı büyük dedenim senin,
Bir dileğimi benim gerçekleştir"

151

Bundan sonra Kenes oğlu Kenjanbay konuşmaya başlar:

- 222 "Ey, Angısın, Angısın,
Han oğlunu serseri edip böyle,
Şimdi nereye gideceksin?
225 Götürme onu (yaban) bozkıra,
Geri getir şehre, birlikte gelin.
Hanımınızla kaldı çocuğunuz,
Erkek kardeşinizle kaldı ağabeyiniz.
Babanızla kaldı ananız.
230 Toktamış gidince şehirden çıkıp,
Bırakmayalım onu şehre.
Davet etmeye geldik biz,
Şehre dönünüz, siz"
Şimdi de Edige söyler:
235 "Kenes oğlu Kenjanbay,
Aklın yok, ey bok Janbay,

- Dinlemem sözünüzü,
Bozma benim huzurumu,
Şimdi cevap verirsen,
240 Gösteririm gününüzü,
Getiririm kazanızı.
Oyar çıkarırım gözünüzü,
Öldüreğim sizi,
Dinle, benim sözümü.
245 Ey, Sııra Jırav sen,
İkiniz de geri dönün,
Şimdi geri dönmezseniz,
İkinizi de öldürürüm.
Ben giderim, giderim,
250 Kalmuk Satemir'in
Yurdunu arayıp bulurum.
Satemir'in yurdunda,
Alaca atımı üç ay beslerim.
Sonra şu oturduğunuz şehri,
255 Saldırıp viran ederim.
Toktamiş hanınızın,
Sarayında başını keserim.
Üç ay doksan gün olduğunda,
Şu sarayınıza gelirim,
Geleceğim zaman haber veririm"

153

Edige, Satemir'in yurduna gelir ve burada üç ay, doksan gün geçinceye kadar alaca atını tavına getirmekle meşgul olur.

- 261 Üç ay doksan gün olunca,
Angısın'ı alıp yanına,
Edige, ele³⁷ doğru çıkar yola.

O zaman Satemir Han, Edige'ye: "Yanına asker vereyim, al" demişti. Edige: "Asker lâzım değil. Ben bir başıma on Nogay'a bedelim. Yanıma asker alıp Nogay'ın adına leke sürmem" diyerek yanına bir tane bile asker almaz. Toktamiş'in memleketine üç günlük yol kadar yaklaşınca Angısın'ı: "Toktamiş'a haber ver. Halkını toplasın, hazırlıksız oturmasın. Üç gün sonra, öğlen orada olacağım" diyerek önden yollar.

Angısın, Toktamiş'a gelir. Gelir gelmez söylemeye başlar:

- 264 "Ey, Toktamiş, Toktamiş,
Edige erin gelecek,
Arkadaşıyım onun ben.
Halkını(askerini) toplasana,
Gamsız, hazırlıksız oturmasana,
Haber vermeye geldim ben,
270 Üç gün sonra gelecek"

³⁷ Toktamiş Han'ın eline (yurduna).

- Edige gibi yiğit, dedi.
Saldırıp almak için şehrini,
Göreyim diye gücünü,
Vermek için sana ölümü.
- 275 Çabuk gitmemi söyledi size,
Haber vermemi söyledi size.
Verdim haberini ben,
Bundan sonrasını kendin bil,
Toktamış Han sen"
- 280 Deyip Angısın geri döner,
Edige'nin yanına gelir,
Gelip haberi verir.
Toktamış etrafına haber saldı,
"Nogaylara gelin diye emir verdi,
- 285 Edige gibi er ile,
Savaşmaya katıl er, dedi.
Toktamış'ın emrine
Bir Nogay dahi uymadı.
Bir insan bile buna uymadı.
- 290 Toktamış Han çıkmaza girdi.
Gelmeyince bir yiğit bile,
O çok kötü korktu.
Hızlı koşan devesini getirtip,
Gidecek oldu Toktamış,
- 295 Kalmasın diye şehirde,
Gidecek oldu dışarıya(bozkıra)
Çocuklarıyla eşine
Olacaktı adak neredeyse³⁸.
Yukarı tarafa doğru gitti,
- 300 Toktamış kaçtı bozkıra,
Bir oraya, bir buraya kaçıp,
Sonra rastgeldi bir ormana,
Toktamış orada durdu kaldı.
Devenin yurt olarak bellemeyeceği,
- 305 Çok büyük bir ormandı.
Toktamış Han durup düşündü,
Kaça kaça nereye gideceğim diye,
Burada gizlenip canını kurtarmak için
Bir çare, bir hile bulurum diye.

O zaman yumurtlamakta olan bir kızgış kuşa³⁹ rastlar. Kızkuşu, yanında bir insan yattığını görünce acı acı öterek Toktamış'ın üzerine saldırır. O zaman Allah'ın kah- nıyla gürültüyle kuvvetli bir rüzgar eser. Edige, Toktamış'ın yurduna gelir. Gelse, Tok-

³⁸ Çok yalvardı.

³⁹ Kızgış kus: Kızkuşu; tavus kuşu.

tamış yok; kaçıp gitmiş. Peşine düşüp kovalar ve yetişir. O zaman çimenler, otlar kuv-
vetli rüzgarın esintisiyle eğilip yere kapandığında Toktamış Han'ın söylediği söz şu olur:

- 310 "Güv güv edip esme yelim, esme,
Allah'tan hüküm gelirse, dinersin.
Yere kapanmayın topluca yeşil otlar,
Yurdumuzun güzelliği olan otağlar
Üzerine basıp yerleşirse kırılırsın.
- 315 Ey, kızkuşu, kızkuşu,
Yemini yiyip, suyunu iç,
Seni gölden ayıran,
Şahin kuşunun saldırısı,
Beni yurdumdan ayıran,
- 320 Edige'nin çilleridir.
Ufacık Edige büyüüp yiğit oldu,
Hanımla çocuklarımı bir kez olsun,
Göstermeyip hasret ateşine düşürdü.
Bir ormanın içinde
- 325 Kara toprağa böyle yatırdı.
Artık geldi ecelim,
Edige'yi ben tanıdım,
Yatarken şurada bu oldu gördüğüm"

157

Edige, Toktamış'ın peşinden kovalayarak gelir. Ona yetişince söylediği:

- 329 "Toktamış Han, sen,
Peşinden geldim ben,
Babam Kuttıkıya'yı,
Öldürdüğün doğru mu,
Bir serçenin kan hakkı için?
Jilkıbay'ın öldürdün,
- 335 Benim yüzümden biricik oğlunu.
Bıraktın böylece sahipsiz evini barkını.
İki insandan daha üstün mü gördün,
Bir serçenin yavrusunu?"
O zaman Toktamış söyler:
- 340 "Başımda bahtım varken,
Uçup gitmez demiştim hiçbir zaman.
Başıma konan bahtımdan,
Ayırdın beni tahtımdan.
Kuvlıktan⁴⁰ doğmuş kulacanın,
- 345 At olacağını bilmiyordum.
Bilsem, yedeğe alıp giderdim.
Akrabadan olan zalim çocuğun,
Yiğit olacağını bilmiyordum,
Bilsem, kundağını dilim dilim doğrardım.

⁴⁰ Kuvlık: İlk kez yavrulayan kısırak.

- 350 Bu dünyadan artık,
Göç edip gidecek oldum.
Elimi yurdumu kaybedip aklımı şaşırdım,
Öğrendim artık faniliğini dünyanın.
Eşimi, çocuklarımı emanet ettim,
355 Artık son yolculuğuma çıkıyorum"

Edige, elmas kılıcıyla Toktamış'ın başını keser ve sakalından terkisine bağ-
layıp, memleketine doğru yola koyulur.

- 356 Eline yurduna ulaşmak için,
Anasını babasını görmek için.

Jilkıbay ile eşi, Edige'nin Toktamış'ın peşinden kovalayarak gittiğini duyun-
ca bir tepenin başına çıkmışlar ve oradan hiç inmemişler. Edige'yi merak edip, ne
yaptığını, neler yaşadığını düşünerek yedi gün boyunca bir lokma dahi yememişler.

- 358 Evden bir lokma yememiş,
Edigeciğim ne yapıyor diyerek,
Ne tür eziyet çekiyor diyerek.
O tepenin başında
İkisi oturup ağlamış söylenmiş.
Göz yaşlarını durduramayıp,
Ağladılar durdular kıyamayıp,
365 Yanlarına gelip oturdu
Edige'nin öz anası,
O da nasıl dayansın
Karnında taşıdığı oğluydu.

O zaman Edige gelip, tepenin başında oturan Jilkıbay'ın önüne Tokta-
mış'ın kesilmiş başını fırlatır.

- 369 Edige'nin öz anası da
Birlikte gelip duruyormuş,
Jilkıbay'ın yanında.

Jilkıbay, Toktamış'ın kesilmiş başını eteğine koyar ve der:

- 372 "Üstündün, asil yârim,
Gençken evlendiğim,
Biricik oğlun bugün dirildi,
375 Edige'yi veremeyip,
Bugün için alıkoymuştum.
Memnunum takdirinden Allah'ın,
Edige'yi verdiği için.
Kanlısının başını getirince
380 Edige alıp gelince
Tekrar memnun oldum takdirine Allah'ın.
Bugün işte öyle,
Kulak ver, sözüme,
Bir araya gelip gençken evlendiğim,
385 Olur mu bundan başka arzum?

- Ey, Edige, şahinim,
Gelip konakladın, yavrum.
Ak şahinim elime.
Böyle yiğitlik gösterecek diye,
390 Bir düşünce yer etmişti gönlüme.
Edige, yavrum,
Dokuz on gün karnında taşıyan,
Şurada duran ananızdır sizin.
Emmediysen de şimdi görünüz,
395 Ananızla konuşunuz.
İmminunum ben senden,
Şimdi ananızla gidiniz”
O zaman Edige’nin öz anası, şöyle der:
399 “Edige denen yiğit idi,
Kulak ver sözüme, Edige,
Soyluydun sen, tâ baştan,
Doğduğundan beri,
Emmedin, emziremedim.
Toktamış zalimin,
405 Niyeti çok kötüydü .
Göndermiştim dışına,
Jilkıbay’ın evinin ben, dedi.
Sağ kaldın sen böylece,
Jilkıbay’ın evinde,
410 Odun taşıyıp, ateş yakıp,
Benden doğmuş çocuksan eğer,
Jilkıbay’a bak, sahip çık,
Sen ölünceye kadar.
Çocuk değilsin, yavrum,
415 Jilkıbay’a bakıp sahip çıkmazsan,
Sana çocuğum demem,
Babana çekip doğmamışsan,
Babanın izinden gitmezsen,
Babana çekip doğmuşsan sen,
420 Jilkıbay’a bakarsın,
Gönlünü onun hoş edersin,
Sütünü veren, şuradaki baksan.
Ceylân sütünü emdiğin için,
Gözlerini açıp, yavrum,
425 İlk olarak Jilkıbay’ı gördüğün için”
O zaman Edige söyledi,
Söylediğinde ne dedi:
“Asil olarak doğmuş, Jilkıbay,
Üstün kişiydi babamız.
430 Gelmedi dönüp diyerek ağlıyorsun,

- Biricik oğlumuz.
Çocuğunu kurban etmişsen benim için,
Çınar ağacı gibi soyunuzun özü bittiği gün,
Söyleyecek sözüm var,
435 Jilkıbay, bunu düşününüz.
Toktamış'ın yerine
Seni han ilân edeceğim.
Toktamış gibi hanın,
Kızıyla evlendireceğim.
440 Yüzüne biri karşı gelirse,
Başını kesip yok edeceğim,
Soyunu tüketeceğim.
Ölünceye kadar bakarım,
İkinizin gönlünüzü
445 Hayatta olursam daima hoş tutarım.
Size göz kulak olacağım,
Dik bakan düşman çıkarsa,
Başını kesip yok edeceğim.
Akrabalarıyla, halkıyla birlikte
Bütün kökünü kazıyacağım"

163

Edige, Jilkıbay'ı Toktamış'ın büyük kızıyla evlendirir ve han tahtına otur-
tur. Jilkıbay'ın bu ikinci eşinden iki erkek çocuğu doğar. Birinin adı Sultan, diğ-
erinin adı Mendi olur.

- 451 Toktamış'ın kızından
İki oğul doğdu, baksana.
Geldiğinde seksen yaşına.
Çocuk sahibi oldu böylece,
455 Hiç kimsenin yoktur yapacak,
Allah'ın takdirine.

O zaman Edige atına binip dağa doğru koşturup gitmiş.

- 457 Edige ata bindiğinde,
Kalmuk denilen bir halktı,
Kankoja adında bir Kalmuk vardı.
Abıgay adlı bir oğlu var,
Togalay adlı bir yiğidi var.

O zaman Edige Kankoja'nın yurduna gitmek için sefere çıkar. Yanına iki
yüz kişi asker alır. O günlerde Aşıbas Şat denilen bir yer vardı. Buraşı Kalmukların
yurt edindikleri yerd. Kankoja'nın oğlu Abıgay ile yiğidi Togalay, Nogayların yurt-
larına doğru gelmekte olduklarını duyunca, iki bin askeriyle birlikte karşı sefere çı-
kar. İki tarafın askerleri, karşı karşıya gelirler. O zaman Abıgay'ın söylediği şu olur:

- 462 "Nogay denilen halksın sen,
Ben ise Kalmuk idim.
Ezelden mesken edindiğimiz
465 Şu topraklar bizim yurdumuz.
Avuç kadarsınız, siz Nogaylar,

- Biz Kalmuklar çoğuz.
Kendi yurdumdayım,
Sizin gibi Nogayları,
470 Ezelden beri hep yenmişim.
Artık kalacak, Nogayım, gönlünde
Ukde olup yaşama arzun"
O zaman Edige söyledi:
"Kalmuksun sen,
475 Ben ise Nogayım.
Nogaylara göz dikmiş miydin
Geçmişte ya da bugün sen?
Nogaylı'ya saldırıp, kadınıni esir götürmek,
Bundan böyle olacaktır, Abıgay,
480 Ölüm sonrası düşünecek bir arzun.
Elime geçirmezsem elini yurdunu,
Dinle sen, it Kalmuk,
Söylediğim sözleri.
Kendime yurt yapacağım,
485 Senin oturduğun yerleri"
O zaman Abıgay söyler:
"Ata bindirip yola çıkardım bin kişiyi,
Yensin diye senin askerlerini.
Görmeye Nogay, senin gücünü.
490 Sen nasıl bir halksın, hangi ülkesin?
Benimle nasıl denk olursun?
Görmemiş miydin daha önce sen,
Bizim gibi Kalmuk çocuğunu?
Kendi gücünü ölçüp gördün mü,
495 Savaşıp da sen nasıl olduğunu?
Gücünle böbürlenme,
Yeniyorsan yeniyorsundur ancak,
Avuç kadar Kalmuk çocuğunu.
Togalay gibi var yiğidimiz,
500 Gitmedi alınmadan düşmanda intikamımız.
Dinle, şudur söyleyeceğimiz,
Basıldı mı Nogaylı
Yüreğinizdeki yaranız.
Sonsuza kadar bizim olacaktır,
505 Payitaht edip yerleştiğiniz topraklar.
Bizim dine girecektir,
Sizin Nogay halkınız"
O zaman Edige'nin söyledikleri şu olur:
"Biz, Nogay adlı millettik,
510 Ezelden beri yiğit millettik,
Kalmuk görürsek savaşıp yeneceğiz,
Darmadağın edeceğiz demiştik.

- Avuç kadar yanımızdaki adamlarımız,
Açık olacak mı bizim yolumuz?
- 515 Senin gibi Kalmuklar,
Olabilir mi bizim dengimiz?
Hâlâ da var mı, Kalmuk'um,
Mağlup olma düşünceniz?
Savaşalım artık biz,
- 520 Sohbeti bu bırakınız"
Deyip Edige bakar,
"Allah!" diyerek nara atar,
İki yüz kişilik askeriyle,
Edige hücum eder.
- 525 İki bin kişilik Kalmuk askeri,
İki yüz kişiyle savaştı.
Kaç gün boyunca dövüştü,
Kanlı bir savaş olmuştu.
O savaşın ortasında,
- 530 Kankoja'nın oğlu
Abıgay'ı (Edige) öldürdü.
Kalmuk kaçmayıp artık ne yapsın?
İki bin kişilik Kalmuk askerinin
Beş yüzü öldü savaşırken.
- 535 Beşi yüz asker ölünce,
Geriye kalan bin beş yüz Kalmuk,
Kaçtı meydanı bırakıp.
Kaçan düşmanı kovalar mı?!
Bir kez kaçan da hiç durur mu,
- 540 Kalmuk Kankoja'ya
Gidip haber verinceye kadar?
Kaçanların ilk bölümü geldi,
Gelip hana haber verdi.
Kalmuklar o zaman,
- 545 Rastgele kaçısmaya başladılar,
Gözükmeden düşmana kaçmaya kararlılar.
Togalay adlı Kalmuk'un,
Bindiği at boz küheylandı,
Korkmaz yiğidin tâ kendisi idi.
- 550 Togalay başlattı savaşı,
Kızilkum'un içinde
İki bahadır çarpıştı,
İki gün kadar savaştı.
Togalay'ı öldürüp,
- 555 Kankoja'nın gittiği yere yöneldi.
Kankoja kaçtı bir yerde duramayıp,
Durmanın bir yararı var mıydı?
Elini yurdunu terk etmeye kıyamayıp,

- 560 Hâlâ kaçıyor Kankoja,
Yeryüzünde kaçacak köşe bulamayıp.
Üş Bökenbay denilen yere,
Gitmek için Kankoja çıktı yola,
Karşılaştım diyerek ben bir belâyla.
Kankoja bıraktı gitti
- 565 Nogaylara şehrini,
Götürüp yanında çocuğunu, eşini.
Abıgay ile Togalay gibi
Yiğitlerini öldürüp,
Kalmukların ölçtü güçlerini.
- 570 Kalmuk Kankoja yiğit idi,
Gitmeden önce bin kişiyi,
Nogaylı yurduna yollayıp,
Gitmelerini emretmişti.
Gidenlerin sayısı bin oldu,
- 575 Nogaylı'ya sefere gideceği
Kalmukların gerçek oldu.
Edige kovaladı peşinden,
Kankoja'yı sağ bırakmam diyerek,
Kovalayıp onu, yetiştğinde,
- 580 Bökenbay'da bulunduğunda,
"Nogaylı'ya Kalmuklar ulaştılar,
Yurda saldırıp halka eziyet ettiler"
Haberi yiğit Edige'ye,
İşte o zaman geldi.
- 585 Yiğitlerin çoğu öfkeden kudurmuş,
Yüz kişi ölüp Nogaylardan,
O sefer sırasında Hak'a kavuşmuş.
Kankoja'yı yakalayamadan,
Gidip peşinden bu haber gelince,
- 590 Yiğit Edige geri döndü.
Yurduma Kalmuklar ulaşır diyerek,
Kaçanı kovalayan şu hâlim,
Boş bir uğraştır diyerek.
Yüz kişilik bölük yanında,
- 595 Edige geliyor,
Halkıma eziyet çektirirler diyerek.
Nogaylı'ya saldıran bölüğün başı,
Yiğit Imankara idi komutanı.
Onun da Kankoja'nın
- 600 Oğlu olduğunu söylemişlerdi.
Sefere çıkmış Kalmuklar gelince,
Edige gibi yiğitleri,
Bulmaz mı dersin, o Kalmuk,
Yiğitlerin bulunduğu yerleri?

605 Bir köşeden girip, orman arasından
Kalmuklar gelip yurdu işgal ettiler.
Yurt aldığında ne aldılar.
Edige gibi yiğitlerin,
Yurt edindiği toprağı işgal ettiler.

610 Buradaki obaların arasında
Togan'ın yurduna saldırırlar
Uzaktan gelip bulurlar.

Togan'ın eşi, düşman eline esir düşer. O zaman İmankara sahipsiz yurda saldırır ve onu ele geçirir. Kalmuklar, Togan'ın eşini önlerine katmış sürüp götürürlerken, Kankoja'nın peşini bırakıp yanına yüz kişilik bir bölük alarak gelmekte olan Edige'yle karşı karşıya kalırlar. Edige ve askerleri, orada Kalmuk hanını öldürüp, dört gün boyunca savaşırlar ve Togan'ın eşini kurtarırlar.

613 Edige bir yiğitti,
Edige hayattayken
Kadını esirliğe verir mi?

Düşman esaretinden azat edilen Togan'ın eşi, Edige'nin yanına gelir ve

der:

616 "Edige sultan, hanımız,
Gövdedeki canımız,
Üstün doğmuş beyimiz,
Sultanım düşmana sefere gidince,
620 Bölündü sıkı(birlik olan) halkımız
İpekten çekilen uzunca edip,
Kesildi hayat ipimiz.
Yayan yürümek neymiş gördük biz,
Döküldü yere göz yaşlarımız.
625 Aklımı kaybedip neredeyse ben,
Yalnız canım kaldı diyordum ölmeyen.
Sultanım idin, Edige,
Hayatta hiç yüzünü görmediğim.
Bizim gibi bir bîçare,
630 Hayrandır sana uzaktan.
Kaybettik öz evlâdımızı,
Kaybettik kazandığımız mal mülkü.
Bîçare kadın dediğin garibanmış,
Kadın yiğidinden ayrı düşerse,
635 Bu ona bahtsızlık olurmuş.
Babasına lânet olası, it Kalmuk,
Yayan önüne katıp kovaladı,
Başımıza kara gün geldi.
Babasına lânet olası, it Kalmuk,
640 Bineğe de bindirmeyip,
Öldüreceğini söyledi.
Dövdü bizi kamçıyla vurup,

- Memnunum Allah'ın takdirinden,
Edige sultan, geldin mi?
645 Edige sultan yiğittir.
Hergün eziyet gördüm,
Pek çok zorluk çektim"
O zaman Edige söyler:
"Üzülmeyiniz siz,
650 Kalmukları yok ettik biz.
Tükettik hepsini Kalmuk ellerinin,
Kalmuk Kankoja'nın
Öldürdüm iki oğlunu,
Togalay adlı yiğidini.
655 Darmadağın ettim oturduğu şehri.
Kankoja'sını kaçmaya mecbur ettim,
Geri dönmeyecek edip buralara.
Kalabalık yiğitlerini kan ağılattım,
Ağılata ağılata kılıçtan geçirip çocuklarını.
660 Kıl bayraklı Kalmukların
Ölçtüm böylece gücünü.
Göz yaşlarınızı silin,
Bahadır Togan gelinceye kadar,
Görüşüp dertleşinceye kadar,
665 Allah'ın buyruğu bu ise,
Görmezsin bir daha Kalmuk çocuğunu.
Tekrar gider yerleşirsin,
Oturduğun o eski yurduna.
Altı kanat, büyük, geniş otağını
670 Kendi ellerinle diktirirsin.
Nice çeşit yemeğin,
En lezzetlisini yersin.
Geniş bir sarayda oturursun.
Sabret, ey hanım,
675 Eskisi gibi olacak hayatın,
Yurduna seni göndereceğim.
Götüreceğim memleketine,
Yerleştireceğim, daha dün
Kalmukların göç ettirdiği yere.
680 Hayatta ise bu dünyada,
Togan bahadır da gelir.
Sağ bırakmayıp Kalmukların
Nicesini kılıçtan geçirir.
Sizin çektiğinizi çektirip ağılatır,
685 Kalmukların görürse insanlarını böyle sürdüğünü,
İki elini arkasına
İt Kalmukların çevirip bağladığını.
Yiğit Togan'ın eşi Makpal,

- Aklı çoktu, üstündü.
690 Kalmuklar dövüle dövüle sürüldü,
İşte buydu, yaptığı bulur dedikleri.
Kalmukların başına kara gün doğdu,
Kıpırdamaya mecalleri yok.
Bağlanmışlardı elleri arkalarına çevrilerek.
695 Halkı zorla göç ettirdikleri o yere
Ulaşınca kadar döve döve sürdü.
Üstün doğmuş bir halktı,
Bir kadını döverek sürdüğünü,
Edige gibi yiğitleriniz
700 Peşinden izleyip seyretti.
Kalmak'ı sürüp kovalaması,
Edige'ye yaradı.
Kovalayarak önüne katıp ulaştı
Yurduna böylece Togan'ın eşi.
705 Yerleşti eski yerine,
Göçe zorlandığı yere.
Yine bir zararı dokunur diyerek,
Yiğit Edige'niz,
Sürdüğü gibi Kalmukları
710 Oraya getirir.
Asilerini Kalmukların,
Orada kılıçtan geçirir,
Orada başlarını kesiverir.
O Kalmuklardan nicesi
715 Orada dine⁴¹ girer,
Dine girmeyen Kalmukların
Başı kesilip yere düşer.
"Togan bahadır, yiğidimize,
Yurduna geri dönünce
720 Haber verin ona, bize gelsin.
Kalmuklara haber verelim,
Gelmeyen Kalmuklara,
Arayıp kendimiz gidelim,
Kankoja gibi bir erkeği,
725 Tükenmedi bu halk onun yüzünden,
Gidip peşinden onu bulalım,
Sağ dönmüşse eğer Kalmuk yurduna,
Biz atımıza binip gidelim oraya,
Soyunu sopunu yok ederiz,
730 O Kalmuklara gideriz.
Soydaşım olan yiğidime selamımı söyleyip anlatın,
Kalmukların kaç gün halka eziyet çektiğini,

⁴¹ Nogayların mensubu oldukları dine girerler.

- Barış, huzur içinde yaşayan yurdu işgal ettiğini,
Biz yetişiriz diye düşünmüştük,
735 Bu haber gelince (uzaktayken) bize,
Yetişemeyip karşılaştık böyle bir halle.
Yok edelim gidip ülkesini,
Kurutalım göllerini.
Peşinden gidip arar buluruz,
740 Kalmuk Kankoja'nın,
Yurt edindiği yerleri.
Nerede olursa olsun, gidelim,
O Kalmukları yenelim,
Uzak olursa da orayla aramız.
745 Görelim gidip Kalmukların gücünü.
Sağ bırakmayız hayatta
İt Kalmuk'un çocuğunu"

Edige bunları söyledikten sonra memleketine doğru yola çıkar. O memleketine geldikten sonra, Togan'dan bir müddet hiç haber gelmez Bunun üzerine Edige, Aysa oğlu Ahmet'i yanına çağırır ve ikisi birlikte Kankoja'nın yurduna tekrar sefere gitmeye karar verir.

- 748 Aradığına baksana,
O, Kankoja'nın yurdu idi,
Orası uzak bir yerdi.
Nasıl olursun olsun, o yurda,
Gitmeyip de ne yapacağım demişti.
Ahmet ile Edige,
Ikisi çok yol kattetti,
755 Yol kattetti de çok yürüdü.
Aysa oğlu Ahmet'in
Kızıl attı bindiği.
O, hızından hiç vazgeçmez,
Hiçbir at yavrusu,
760 Onu geçeceğim demez.
Edige'nin bindiği alacadan,
Başka bir at öne çıkabilir mi bu ikisinden.
Ahmet ile Edige
Ikisi birlikte ilerledi,
765 Acele etmeden yavaş yürüdü.
Uzak bir yere ulaşmaya,
Kalmuklarla savaşılmaya.
Togan'ın yurduna saldırıp işgal eden,
Kalmuk idi onlar başından beri,
770 Savaşıp intikam alan.
Eziyet görüp başından,
Ahmet'le birlikte,
Edige gitti (Kalmukların) yanına.
Aradan kaç gün geçtikten sonra,

- 775 Uzaktan Kalmukları gördü.
Öğrenmek düşüncesiyle ikisi,
Kalmukların sayısını, gücünü.
İkisi de üstün yiğitlerdi,
Yiğitlik bakımından birbirine denkti.
- 780 "Çekinip duracak mıyız?
Gidelim artık, gel!" dedi.
"Duracak mıyız burada,
Bu Kalmuklara gidelim,
Gidip gücümüzü gösterelim!"
- 785 Diye konuştu Ahmet oğlu.
O zaman Edige söyler:
"Sınıradan haber gönderelim,
Askerlerini çıkarıp
Dışarıya, geniş alanda karşılayalım.
- 790 Sonra savaşı başlatalım.
Gamsız yatan geniş, büyük yurttur,
Tam üzerinden inelim.
Kim olduğumuzu bir sorsunlar!"
Ahmet buna: "İyi akıl!" dedi,
- 795 "Söylediğin makul!" dedi.
Yurdun sınırına gelince,
"Nogaylı'nın geldi yiğidi,
Nogay, yurduna geldi,
Toplanınız sizler!" dedi.
- 800 Körolasica Kalmuklar telaşlandılar,
Karşı koymaya çare bulamadılar.
Toplanıp Kalmuklar dolup taşar,
Koykara bahadır önderlik edip,
Pek çok asker dışarıya çıkar.
- 805 Toplanan asker sayısı bin oldu,
Komutanları onların Koykara idi,
Düşünse dikkatle, bu belâlı adam,
Anladı ki o, Kankoja'nın oğluydu.
Kalmuklar toplanınca bir araya,
- 810 İki bahadır geldi onların yanına.
Cadı gibi üzerlerine yürüyüp,
Koykara hanınız
Çıkıverdi yiğitlerin karşısına.
O da güçlü bir hanınız.
- 815 O zaman bu Kalmuk söyledi,
Söylediğinde ne dedi?
"Yiğit Tolagayımız,
Kaldı elinizde topraklarımız,
İmankara ağabeyimiz.
- 820 Sınırlı idi gücümüz.

- Savaşayım sizinle ben,
Nogay mısın sen?
Onların intikamını almak için,
Duruyorum gözlerini çıkarmak için!
- 825 Yanımda askerlerim var,
Hepsi de hırçın, serseri
Ey, Nogaylı, görecek kara günün var!
Toplanan askerler hücum ederse birden,
Başınızı kesip koparmaz mı?
- 830 Yiğitlerinizi yok edeceğim,
Kanı yudumlayıp doyacağım.
Atını ganimet olarak alacağım.
Etinizi dilim dilim doğrayıp,
Köpeklerle atacağım.
- 835 Çekinecek kişi ben miyim?
Ben Nogayın dengi miyim?
Savaşacak benimle
Zavallı Nogay sen miydin?"
- 840 O zaman Edige söyledi,
Söylediğinde ne dedi?
"Ben Nogay adlı halkım,
İkimiz de yiğidiz,
Seninle denk değiliz.
Yanlıştır söylediklerin.
- 845 Öldürmüştüm ben senin
Togalay adlı yiğidini,
İmankara adlı ağabeyini,
Öldürmüştüm ben,
Değilsin benim dengim!
- 850 Benim adım Edige,
Yanımdaki Er Ahmet
O da oldum olası yiğittir.
Tepesi (başlığın) sivri, sen Kalmuk,
Sen bize yemdin.
- 855 Durmayalım çok konuşup,
Savaşalım, gel!"
Ahmet ile Edige,
Atlarının başını doğrulttular,
Kurşunî oku ellerine aldılar.
- 860 Aysa oğlu Ahmet,
Yayı çekti üzeniyi hedef alarak,
Ok geçti üzeniyi kopararak.
Hızla çekip sadağından okları,
Düşmanı ok yağmuruna tuttular.
- 865 Birini değil hepsini,
O anda hedef aldılar.

- Yiğilmiş duran Kalmukları
Bez parçası bile saymadılar.
Sapı altın kılıcı,
870 Bahadırlar düşmana vurdular,
Ak mızrağı ele alıp,
Gelen askerler âdeta delirip,
Kaç gün savaştılar.
Kalmuklarla çarpıştılar.
875 Kana doyar silâhlar,
Vursa, kesmeden durur mu?
Göğüslerini açıp, rüzgara karşı tutup,
Ak mızrağı ele alıp,
Yine saldırdı öfkesi sel gibi taşıp.
880 Ölenleri çok olup,
Kalmuklar korkuya kapıldı kıpırdanıp,
Yakınmış oraya,
Kalmukların bir şehri,
Anladı iki bahadır da,
885 Savaşan Kalmuk askerinin gücünü.
On iki gün geçtiğinde aradan,
Kalmukları yenip ele geçirdi şehrini.
Ağlattı kadınlarla çocuklarını.
(Aldı) Topladığı mal mülkünü,
890 Koyun gibi Kalmuklara
Saldırınca kurt durur mu?
Acıkmış bir kurttu,
Üstün doğmuş bir yiğitti.
Kalmuk Kankoja'yı
895 Mağlup ettiği andı,
Yurdunu ele geçirdiği andı.
Kılıçtan geçirdi kuvvetli olanları,
Bıraktı öldürmeyip güçsüz zayıfları.
Halkını bir yere topladıktan sonra,
900 Göllerini de kuruttuktan sonra,
Kalmukları bir yere topladıktan sonra
Esir olarak aldı götürdü,
Edige ile Ahmet'in bu,
Kalmukları tükettiği yerd⁴²,
905 Toplayıp Nogaylı'ya getirdi,
O Kalmukların çocuklarını.
Tüketip böylece sayısını,
İki yiğidin birlik olup,
Yendiği yer⁴³ bu idi.

⁴² An idi; gün idi.

⁴³ Yendikleri gün o gündü; Yendiklerini anlatan destan bu idi.

